



บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

จากที่ได้อภิปรายมาก็จะเห็นว่า ในคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาท การตีความและการประเมินการตีความตัวบทมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติธรรม โดยเป็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในกระบวนการศึกษาคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาท เพราะต่างเป็นเงื่อนไขหรือปัจจัยสนับสนุนกันระหว่างปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ กล่าวคือ การตีความตัวบทอาจจะทำให้เกิดการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมก็อาจจะทำให้เกิดผลของการปฏิบัติธรรม ซึ่งก็เป็นเงื่อนไขของการประเมินการตีความตัวบท ผลที่ได้จากการประเมินการตีความตัวบทก็จะย้อนกลับไปเป็นเงื่อนไขของการตีความตัวบทนั้นอีกครั้ง กระบวนการดังกล่าวหากเกิดขึ้นอย่างถูกต้องย่อมทำให้เกิดการพัฒนาปัญญาเพื่อดับทุกข์อันเป็นเป้าหมายสำคัญตามคำสอนของพุทธศาสนา เงื่อนไขของการตีความและการประเมินการตีความตัวบทกับเงื่อนไขของการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติธรรม จึงล้วนมีความสัมพันธ์และเป็นเงื่อนไขระหว่างกันด้วย

เงื่อนไขด้านผู้อ่านในการตีความตัวบท ประกอบด้วย 1) ประสบการณ์เชิงภาษา ผู้อ่านจะต้องมีประสบการณ์การใช้ภาษาต่อภาษาที่ปรากฏในตัวบทในระดับหนึ่งซึ่งเพียงพอต่อความเข้าใจภาษาที่ใช้ในตัวบท ผู้อ่านจะต้องมีประสบการณ์กับการใช้ภาษาบาลีมาก่อนการตีความตัวบทในพุทธศาสนาเถรวาทที่เขียนไว้เป็นภาษาบาลี ส่วนผู้อ่านซึ่งตีความตัวบทในพุทธศาสนาเถรวาทที่เขียนไว้เป็นภาษาไทย ก็ย่อมต้องมีประสบการณ์กับการใช้ภาษาไทยมาก่อน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเงื่อนไขนี้เป็นเงื่อนไขจำเป็นที่ทำให้เกิดความเข้าใจถึงซึ่งตัวบทสื่อแก่ผู้อ่าน อันเป็นกระบวนการในระดับเบื้องต้นของการตีความตัวบท แต่เงื่อนไขนี้ได้เป็นเงื่อนไขซึ่งชี้บ่งให้เห็นว่า การตีความตัวบทที่เขียนด้วยภาษาใดภาษาหนึ่งจะถือว่าถูกต้องหรือยอมรับได้มากกว่าการตีความตัวบทที่เขียนด้วยอีกภาษาหนึ่ง เพราะการประเมินการตีความตัวบทขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการปฏิบัติและผลที่ได้จากการปฏิบัติธรรม แต่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเชิงภาษา

2) ประสบการณ์ในการดำรงชีวิต และความเห็นเดิมหรือภูมิหลังของผู้อ่าน ซึ่งผู้อ่านแต่ละรายก็จะมีแตกต่างกันไปตามสภาพชีวิตของผู้อ่าน เช่น เงื่อนไขทางสังคม จารีตประเพณี เวลาและสถานที่ เป็นต้น เงื่อนไขเหล่านี้จะกำหนดความเห็นเดิมหรือภูมิหลังในการดำรงชีวิตของผู้อ่านหรือโลกของผู้อ่าน อันทำให้ผลที่ได้จากการตีความตัวบทแสดงให้เห็นถึงการดำรงชีวิตในรูปแบบใหม่

ซึ่งตัวบทเสนอแก่ผู้อ่านโดยสอดคล้องกันกับโลกของผู้อ่านมากที่สุด ในกรณีของการตีความตัวบทในพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งเป็นคำสอนที่ว่าด้วยเรื่องทุกข์และการดับทุกข์ ประสบการณ์และความเห็นเดิมของผู้อ่านที่เกี่ยวกับทุกข์และการดับทุกข์ (อันรวมถึงการสั่งสอนและอธิบายตัวบทที่จะตีความ และการสืบทอดคำสอนและการปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพุทธศาสนาในชุมชนของผู้อ่านนั้นด้วย) ก็จะมีส่วนกำหนดความเข้าใจสิ่งที่ตัวบทเสนอแก่ผู้อ่านด้วย

3) ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมและการบรรลุธรรม แง่หนึ่ง การตีความตัวบทในพุทธศาสนาเถรวาทอาจจะทำให้ผู้อ่านมีประสบการณ์การปฏิบัติธรรมและบรรลุธรรมตามคำสอนนั้นได้ แต่อีกแง่หนึ่ง หากผู้อ่านมีประสบการณ์ทำนองนี้มาก่อนการตีความตัวบทในพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว ผู้อ่านนั้นก็จะสามารถเข้าใจเรื่องทุกข์และการดับทุกข์ที่ตัวบทเสนอได้มากกว่าผู้อ่านซึ่งยังไม่เคยมีประสบการณ์ประเภทนี้ ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมและการบรรลุธรรมของผู้อ่านจึงอาจเป็นได้ทั้งผลที่ได้จากการตีความตัวบท หรืออาจเป็นเงื่อนไขของการประเมินการตีความตัวบทนั้น หรืออาจเป็นเงื่อนไขกำหนดการตีความตัวบทของผู้ที่มีประสบการณ์การปฏิบัติและบรรลุธรรมอยู่แล้ว (ซึ่งอาจจะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ในข้อ 2) ข้างต้น) ก็ได้

ส่วนเงื่อนไขด้านตัวบท ประกอบด้วย 1) เงื่อนไขด้านผู้เขียน ได้แก่ เจตนาของผู้เขียน ประสบการณ์ของผู้เขียน และการใช้ภาษาของผู้เขียน ซึ่งจะกำหนดการเขียนตัวบท ทั้งในแง่เรื่องราวที่ปรากฏในตัวบท ความมุ่งหมายในการสื่อเรื่องราวนั้น และการสื่อหรือถ่ายทอดเรื่องราวนั้นด้วยการใช้ภาษาในตัวบท

2) เรื่องราวในตัวบท หากเรื่องราวในตัวบทนั้นเป็นเรื่องราวซึ่งกล่าวถึงประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรมและบรรลุธรรมที่ถูกต้อง (เช่น การตรัสสอนของพระพุทธเจ้าถึงการปฏิบัติธรรมหรือการบรรลุธรรม เป็นต้น) ตัวบทนั้นก็น่าจะทำให้ผู้อ่านซึ่งตีความตัวบทนั้นแล้วนำคำสอนไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง ได้รับผลของการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องได้

3) การสืบทอดส่งต่อตัวบท รวมถึงการสืบทอดส่งต่อการอธิบายเพิ่มเติมและศึกษาปฏิบัติธรรมตามตัวบทนั้นอย่างถูกต้อง หากตัวบทนั้นถูกส่งต่อกันมาอย่างถูกต้อง มีการอธิบายศึกษาและปฏิบัติธรรมตามคำสอนอย่างถูกต้อง สืบทอดควบคู่กันอย่างดีมาโดยตลอดแล้ว เงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการตีความตัวบทเพื่อผลคือการปฏิบัติธรรมและการบรรลุธรรมที่ถูกต้องก็ย่อมถูกสืบทอดส่งต่อตามกันมาถึงผู้อ่านได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น แม้ว่าเงื่อนไขแห่งความไม่เสื่อมสูญแห่งพระสังฆธรรม จะได้แก่ 1) การเล่าเรียนคำสอนอย่างถูกต้อง 2) การยอมรับคำสั่งสอน และ 3) การส่งต่อ

สืบทอดคำสอน ก็ตาม แต่เงื่อนไขอีกประการหนึ่ง ก็คือ 4) การเพียรปฏิบัติธรรมตามคำสอนนั้นให้รู้แจ้งเพื่อบรรลุธรรมนั้น ก็เป็นเงื่อนไขสำคัญของความไม่เสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรมคำสอนของพุทธศาสนาด้วย²⁶⁵ การธำรงรักษาพุทธศาสนาจึงต้องไม่เพียงแต่รักษาคำสอนด้วยการเล่าเรียน ยอมรับและส่งต่อสืบทอดต่อบทหรือคำสอนดังกล่าวเท่านั้น แต่จำเป็นต้องรักษาการปฏิบัติธรรมและการบรรลุธรรมตามคำสอนของพุทธศาสนาสืบทอดต่อกันไปอีกด้วย

นอกจากนั้น ผู้ศึกษาคำสอนในพุทธศาสนาควรหมั่นตรวจสอบด้วยว่า ข้อความในดวับทต่างๆ ของพุทธศาสนาเถรวาท และคำสอนหรือการอธิบายต่างๆ ที่สืบทอดต่อกันมานั้น มีส่วนที่ขัดแย้งกับหลักคำสอนพื้นฐานของพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องทุกข์และการดับทุกข์หรือไม่ (เพราะอาจจะมีข้อความซึ่งขัดแย้งกับคำสอนหลักของพุทธศาสนาได้) ทั้งนี้ เนื่องจากพุทธศาสนาเห็นว่า หากข้อความที่ขัดแย้งกับหลักการพื้นฐานของพุทธศาสนาเหล่านั้นไม่ถูกต้องตรงกันกับผลที่ได้จากการปฏิบัติธรรมเพื่อการดับทุกข์แล้ว ข้อความดังกล่าวก็ไม่จำเป็นต้องถูกพิจารณา ดังนั้น การตีความดวับทในพุทธศาสนาเถรวาทจึงไม่จำเป็นต้องนำข้อความเหล่านั้นมาอธิบายให้สมเหตุสมผลหรือสอดคล้องกัน (coherence) กับคำสอนอื่นๆ ในดวับททั้งหมด อย่างไรก็ตาม การตีความดวับทในพุทธศาสนาเถรวาทก็ควรจะสามารถอธิบายคำสอนในส่วนที่เหลือ (ซึ่งไม่ขัดแย้งกับหลักการพื้นฐานของพุทธศาสนา) ได้อย่างสมเหตุสมผลหรือสอดคล้องกันทั้งหมด และควรจะนำไปสู่การปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้องแล้วทำให้เกิดผลคือการบรรลุธรรมและดับทุกข์ได้

แต่หากพิจารณาการตีความดวับทในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างความหมายกับความจริงแล้ว การประเมินการตีความดวับทในพุทธศาสนาเถรวาทก็อาจถือได้ว่า เป็นการประเมินกับความจริงที่ว่าด้วยเรื่องทุกข์และการดับทุกข์ การประเมินดังกล่าวจึงไม่ได้เป็นเพียงการประเมินกับความจริงที่เป็นความจริงใดๆ ก็ตาม (ซึ่งเปรียบเทียบเหมือนใบไม้ในป่า) แต่การประเมินจะต้องประเมินกับความจริงอันประเสริฐ (อริยสัจ) อันเป็นความจริงที่เป็นประโยชน์ (ซึ่งเปรียบเทียบเหมือนใบไม้ในพระหัตถ์²⁶⁶) นอกจากนี้ การประเมินการตีความดวับทในพุทธศาสนาจะไม่เป็นเพียงการประเมินความหมายในระดับของความเข้าใจเรื่องทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์และการปฏิบัติธรรมเพื่อดับทุกข์ แต่เป็นการประเมินความหมายในระดับของความรู้แจ้งและการบรรลุธรรม ได้แก่ การรู้แจ้งถึงทุกข์ การละเหตุเกิดแห่งทุกข์ การบรรลุถึงภาวะดับทุกข์ และการปฏิบัติธรรมตามมรรคที่ถูกต้อง ดังนั้น ความจริงตามคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาทที่ใช้ประเมินการตีความดวับท จึงไม่

²⁶⁵ พระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เล่มที่ 21 ข้อ 160.

²⁶⁶ พระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค เล่มที่ 19 ข้อที่ 1712-1713

เป็นเพียงแค่ความจริงเชิงสมนัย (correspondence) เท่านั้น (กล่าวคือ การตีความตัวบทจะไม่ถือว่าถูกต้องเพียงเพราะการตีความนั้นถูกต้องตรงกันกับความเป็นจริง) แต่ความจริงที่ใช้ประเมินการตีความตัวบทจะต้องเป็นความจริงเชิงปฏิบัติ ซึ่งหากนำไปปฏิบัติแล้วก่อให้เกิดประโยชน์เพื่อการดับทุกข์ด้วย ดังนั้น แม้ว่าวิทยานิพนธ์นี้จะมีได้มุ่งพิจารณาประเด็นเรื่องความจริงในพุทธศาสนาเถรวาท แต่การพิจารณาประเด็นเรื่องการประเมินการตีความตัวบทในพุทธศาสนาเถรวาทก็อาจแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความจริงในพุทธศาสนาเถรวาทได้บ้าง²⁶⁷

เนื่องจากเงื่อนไขของการประเมินการตีความตัวบทในพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ 1) เงื่อนไขจำเป็น คือการตีความนั้นต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเห็นผิดเดิมของผู้อ่านให้เป็นความเห็นที่ชอบที่ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) พัฒนาให้เกิดปัญญาในเบื้องต้น 2) เงื่อนไขเพียงพอ คือเมื่อนำผลที่ได้จากการตีความนั้นไปปฏิบัติอย่างถูกต้องแล้ว ย่อมทำให้เกิดผลของการปฏิบัติธรรม ได้แก่ ปัญญาในระดับสูง (ภาวนามยปัญญา) ซึ่งทำให้ดับทุกข์ได้ในระดับหนึ่ง และ 3) เงื่อนไขโดยสมบูรณ์ คือ การตีความตัวบทนำไปสู่การปฏิบัติธรรมและส่งผลให้เกิดการดับทุกข์บรรลุนิพพานได้ โดยสมบูรณ์ในท้ายที่สุด จะเห็นว่า เงื่อนไขเหล่านี้เป็นเงื่อนไขที่อยู่ภายนอกอันพัฒนามาจากตัวบท ดังนั้น การประเมินการตีความตัวบทในพุทธศาสนาเถรวาทจึงไม่ได้เป็นการประเมินจากภายในตัวบทนั่นเองเท่านั้น แต่เป็นการประเมินจากธรรมที่เป็นความจริงอันประเสริฐที่อยู่ภายนอกตัวบท ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ผ่านการศึกษาคำสอนและปฏิบัติธรรมตามคำสอนในพุทธศาสนา

ในท้ายที่สุด การพิจารณาเรื่องการประเมินการตีความคำสอนในพุทธศาสนาเถรวาทก็แสดงให้เห็นถึงท่าทีที่ควรจะมีต่อตัวบท ตัวบทในพุทธศาสนาเถรวาทควรถือว่าเป็นที่มาของการศึกษาคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาท และเป็นต้นแบบหรือมาตรฐานสำหรับการตรวจสอบการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติธรรม แต่ผู้ศึกษาคำสอนในพุทธศาสนาเถรวาทก็ไม่พึงยึดถือตัวบทไว้ด้วยการถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและยอมรับได้ โดยปราศจากการใช้ปัญญาตรวจสอบและพิจารณาไตร่ตรอง

²⁶⁷ โปรดพิจารณารายละเอียดข้อถกเถียงเพิ่มเติมเกี่ยวกับทฤษฎีความจริงในพุทธศาสนาเถรวาทว่าเป็นทฤษฎีความจริงแบบสมนัย แบบสหนัย หรือแบบปฏิบัตินิยมตามแนวคิดเชิงญาณวิทยาในปรัชญาตะวันตก ใน ชาญนรงค์ บุญหนุน, "ทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาท". ชาญนรงค์เห็นว่าทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาไม่สามารถจัดเข้าในทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จากการพิจารณาเชิงเปรียบเทียบแล้ว ชาญนรงค์เห็นว่าอาจจะเรียกทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทได้ว่าเป็น สัจนิยมเชิงปฏิบัตินิยม (pragmatic realism).

